Bányászi Manuela
Összegzés és dokumentumok – Németország-történet öt kötetben (1871–1990)

Németh István öt kötetes összefoglaló munkájában is folytatja a korábbi publikációiban megkezdett példás gyakorlatot, hogy munkáinak szöveges részei után dokumentumokat közöl. Ez a módszer egyszerre több célt is szolgál: a dokumentumok hitelesítik és igazolják a szöveges rész megállapításait; ezek tükrözik leghitelesebben az adott korszak arculatát; ismeretük pedig megakadályozzák az adott történelmi időszak meghamisítását, esetleges későbbi átértelmezését. Így egy sajátos történeti narratívát alkot, s a tudományos könyvek kiadására vállalkozó *L'Harmattan* kiadó pedig méltó partnere az igényes kötetek megjelentetésében.

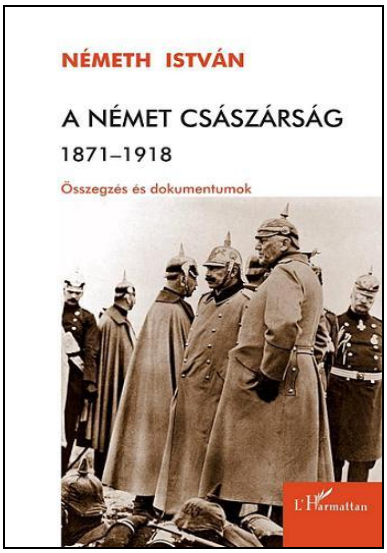

A német császárság 1871–1918 című kötet a Németország-sorozat első darabja. A császárság története azért fontos számunkra, mert valójában ekkor kezdődött Németország 20. századi története, közép-európai hatalmi centrummá válása, amely 1945-ig tartott. A több mint másfélezer kisebb szervezeti rész (püspökségek, hercegségek, grófságok, fejedelemségek, városok) egységes állami keretbe tömörülése egybeesett az ipari forradalom második hullámával, amely rendkívüli gazdasági, műszaki és politikai erőt kölcsönzött az országnak. Legfontosabb hajtóerő a lakosság számának növekedése és a magas szintű iparosítás volt. A 19. század utolsó évtizedében Németországban az ipar vette át a vezető szerepet, s gyors ütemben bekapcsolódott az európai, sőt részben a globális gazdasági cserekereskedelembe.

Bismarck belpolitikailag az egyházzal és a szocialista munkásmozgalommal kapcsolatban végül is sikertelen lépéseket tett. A centrumpárti katolikus csoportot a protestáns kis-német egység, az új állam és az evangélikus császárság ellenfeleinek tekintette. Ezért a Kulturkampfot „belpolitikai preventív háborúként" indította el, de intézkedései az 1870-es évek végétől fokozatosan leépültek.

A második ipari forradalom megvalósítóját, a „negyedik rendbe" tömörült munkásságot pedig 1878-ban megfosztotta politikai képviseletétől. Az 1890-ig érvényben lévő kivételes törvény a szociáldemokrata párt (SPD) szervezeti- és kommunikációs struktúráját igyekezett szétzúzni. A munkáspárt rendőri elnyomásával egyidejűleg ugyanakkor messzire tekintő és példás állami szociálpolitikával igyekeztek javítani a munkásság helyzetén.

Bismarck a külpolitikában sikeresebb volt, mint a belpolitikában. A birodalom megalapítása után a „jóllakottság" politikájára váltott. Nem kívánt világpolitikát folytatni, mert azonnal szembe került volna Angliával. Európai politikát folytatva igyekezett Németországnak szilárd helyet biztosítani az európai hatalmi szövevényben; visszafogottságot és mérsékletességet tanúsítva elismertetni a legitim német államalapítást. Utódai azonban megfeledkeztek útmutatásáról.

A dokumentumok között számos ismeretlen, elhanyagolt, vagy tudatosan elhallgatott információ birtokába juthatunk. Izgalmas olvasmány többek között a német

Külügyi Hivatal már 1915 tavaszától dédelgetett terve a bolsevikok kormányra juttatásáról a keleten kötendő különbéke jegyében, hogy erőit a nyugati frontra koncentrálhassa. Hasonlóképpen megrázó Ausztria-Magyarország különbéke kísérlete 1917 tavaszán, IV. Károly és II. Vilmos levelezése, amelynek során a német császár fennhéjázva visszautasított minden béketárgyalási javaslatot. De olvashatjuk a breszt-litovszki, a német-finn és német-román szerződéseket is, amelyek, amely a 20. század első új típusú, az illető országgal kötött, az egyenlőtlen kereskedelmi kapcsolatokra épülő szerződései.

A *Demokrácia és diktatúra Németországban (1918–1945)* összefoglaló cím alatt két kötet rejtőzik: az első kötet a weimari köztársaság történetét mutatja be és dokumentálja. A weimari alkotmány az akkori Európa legdemokratikusabb alkotmánya volt. Belga, francia, angol és amerikai alkotmányos minták felhasználásával népszuverenitásra épülő demokratikus köztársaság, elnöki parlamenti kormányzati rendszer és az egységesítő szövetségi állam elvei keveredtek egymással. Biztosították az alapvető emberi szabadságjogokat, a törvény előtti egyenlőséget, a nemek és a nemzetiségek teljes egyenjogúságát, valamint az érdekvédelmet szolgáló intézmények és szervezetek szabad működését. Ugyanakkor az alkotmány gyengeségei is hozzájárultak ahhoz, hogy Hitler és pártja formálisan legálisan hatalomra jusson. Többek között olyan széles jogkört biztosított a birodalom elnökének, hogy már „pótcsászárként" emlegették. Az elnöki hatalom kiterjesztésének gondolatát egyébként Max Weber sugallta, aki úgy vélte, hogy a parlamenti demokrácia szüntelenül változó rendjében a köztársasági elnök jelenti a stabilitást.

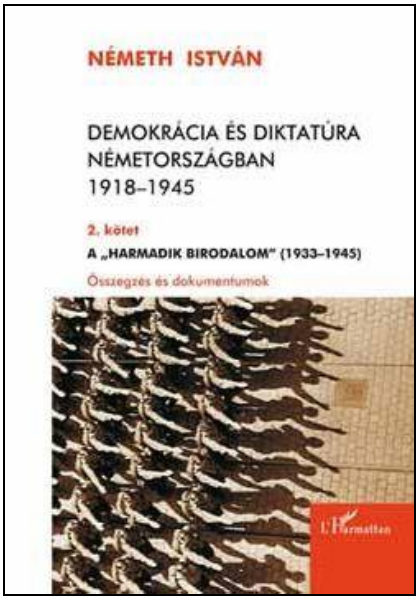

A „Harmadik Birodalomról" szóló második kötetben fajsúlyosan szerepel a nemzetiszocialisták szociálpolitikájának bemutatása, amelyről eddig rendkívül keveset tudtunk. A német történetírásban néhány éve új irányzat jelentkezett, amely egyfajta perspektíva-váltást sürget a korábbi megítélésekben, mégpedig az elit felelősségéről a népi haszonélvezés irányába. Mivel sokan profitáltak Németország rabló hadjárataiból, az országban csak marginális ellenállás alakult ki, s így belülről nem fékezték a náci bűntetteket. Eszerint a németek 95%-a a rendszer kedvezményezettjeihez tartozott, akik a nemzetiszocializmust nem a szabadság megvonásaként és terrorista rendszerként élték meg, hanem a szociális biztonság rendszereként, egyfajta jóléti diktatúraként. A szociális reformok, a kisembernek kedvező adópolitika és a társa-

dalmi felemelkedés lehetősége gondoskodott a politikai barométer magas értékeiről.

Nyugodtan megkockáztatható, hogy a totális náci rendszer belpolitikáját, hivatalos jogforrásait, normatív struktúráját, működési mechanizmusait ilyen átfogóan dokumentáló kötet eddig még nem jelent meg a hazai szakirodalomban. Vagyis a figyelmes olvasó eljuthat a „Harmadik Birodalom" mélyszöveteibe. A rendkívüli vállalkozás nélkülözhetetlen forrásul szolgálhat mindazoknak, akik behatóan foglalkoznak a korszak kutatásával, de azoknak is, akik többre vágynak a felszínes ismereteknél. A két kötet 320 dokumentumának nagy része most jelenik meg először magyarul.

Az öt kötetes Németország-történet utolsó két vaskos darabja, a *Német Szövetségi Köztársaság* és a *Német Demokratikus Köztársaság* történetét tárgyalja. Így a Magyarországgal ezer éves, dinasztikus kapcsolatban álló, 1945 után azonban két német államra tagolódó Németország utolsó ötven éves története is pontosan megismerhető és dokumentált.

A szovjet megszállási övezetből megalakult 17 milliós NDK a nagyhatalmi politika vesztese lett. A második világháborúban győztes szövetségesek egyik nagyhatalma hozta létre, majd Gorbacsov „közös európai ház" politikája s a nemzeti önrendelkezés politikája megvonta az ország támogatását. Így az NDK 41 éves fennállása után 1990-ben „csatlakozott" az NSZK-hoz, s eltűnt a térképről. E lépéssel lezárult az addig nyitott német kérdés, megszűnt az ország természetellenes megosztottsága s helyreállt Németország egysége.

Az NDK társadalma a szovjet megszálló hatalmon, valamint a német kommunizmus hagyományán és ideológiáján alapult. Az ország a Szovjetunió befolyási övezetének legnyugatibb európai előőrse lett; területén 380 ezer fős szovjet katonaság állomásozott. Jelenlétük az ország belső stabilitását és a NSZEP hatalmon tartását szolgálta, s garantálta az NDK külső biztonságát. Így államisága nem nemzeti, hanem ideológiai, osztályalapon jött létre, s csak az NSZK szocialista alternatívájaként volt elképzelhető. Az NDK „első munkás-paraszt állam" fennállását végig kísérte az NSZK-val folytatott egyre kilátástalanabb verseny. Lakóinak milliói menekültek Nyugat-Berlinbe, majd onnét az NSZK-ba, ezért 1961-ben a berlini fallal szándékoztak véget vetni e folyamatnak. Ezután a Német Szocialista Egységpárt összekacsintott a lakossággal, s a nyugati utazási tilalom fejében irreális ártámogatással és kiterjedt szociális hálóval igyekezett megnyerni lojalitásukat. Ez a rendszer azonban az 1980-as évek elejétől már egyre nehezebben volt finanszírozható. Amikor pedig a Szovjetunió megvonta az NDK támogatását, a NSZEP-állam azonnal összeomlott.

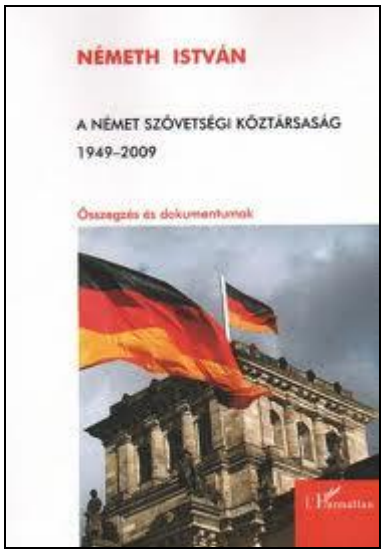

A szerző az NSZK történetét dicséretesen napjainkig követi nyomon. 1949-ben alapítói még kétségbe vonták, hogy az új állam sokáig fennmaradhat. Egységes államukat féltve, a nyugatnémetek csak vonakodva, amerikai sürgetésre járultak hozzá az önálló állam alapításához. A parancsra megalakuló államal azonban egyértelmű sikertörténet kezdődött: Konrad Adenauer kancellársága alatt kivívta szuverenitását és integrálódott a Nyugatba, Willy Brandt kancellár elfogadtatta a németekkel a második világháborús vereséggel járó áldozatokat, s kibékítette az országot Kelettel, Helmut Kohl pedig egyesítette a természetellenesen megosztott országot. Ritka esemény: minden kancellára hozzáadott valamit az ország fejlődéséhez, s igényt tartott az önrendelkezésre és az egyesítésre

Az NSZK szuverén módon leküzdte az 1970–80-as évek olajválságát, a RAF-terrorizmust és a német egyesítés problémáit, s virágzó exportgazdasággal rendelkező, tekintélyes, 82 milliós középhatalom született. A legjobb állam, amelyet eddig a németek létrehoztak. Amikor 1989 novemberében ledőlt a berlini fal, a keletnémetek vonakodás nélkül a csatlakozás mellett döntöttek. Willy Brandt szavaival: Most összenő, ami összetartozik. 1990-ben a németek nemzeti kérdése megoldódott. S vele megkezdődött Európa egyesítése is. A német és a szerves európai egység helyreállításában Magyarország pedig az osztrák-magyar határ megnyitásával – 1956 után 1989-ben másodszor is – európai történelmet írt. A sorozat lenyűgöző, dicséretes vállalkozás. Egyedülálló, rendkívüli tudományos teljesítmény – szívesen látnánk hasonló munkákat a többi ország esetében is.

Németh István: *A német császárság 1871–1918. Összegzés és dokumentumok.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 372. old; *Demokrácia és diktatúra Németországban (1918–1945) I. kötet: A weimari köztársaság (1919–1933). Összegzés és dokumentumok.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2007, 269. old. II. kötet: *A „Harmadik Birodalom"(1933–1945). Összegzés és dokumentumok.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2007. 759 old. *A Német Demokratikus Köztársaság 1949–1990. Összegzés és dokumentumok.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010. 508 old. *A Német Szövetségi Köztársaság 1949–2009. Összegzés és dokumentumok.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010, 534 old.